

Vart är inflationen på väg?

Matpriserna har ökat kraftigt under 2022. Illustration: Unsplash.

I spåren av pandemin och Ukrainakriget har inflationen ökat. Men samhället är idag bättre rustat att undvika bestående hög inflation än senast, på 1970-talet, då prisstegringarna sköt fart. Men det saknas inte orosmoln, skriver ekonomiprofessorn Lars Calmfors.

AV [LARS CALMFORS](#) | 16 NOVEMBER 2022

Eventuella åsikter och slutsatser i texten är skribentens egna.

År 2022 har kännetecknats av hög inflation. I oktober var inflationstakten, det vill säga prisnivåns förändring i förhållande till samma månad i fjol, mätt med KPIF (konsumentprisindex med fast ränta) 9,3 procent.¹ Prisökningarna är breda. I augusti översteg de 4 procent för mer än 60 procent av produktgrupperna i KPIF.²

Inflationsuppgången i Sverige förklaras av internationella prisstegringar på grund av globala utbudsstörningar. Först kom leveransproblem till följd av bristande fraktkapacitet och nedstängningar i särskilt Kina under återhämtningen efter pandemikrisen. Sedan tillkom prisökningar på främst naturgas och olja, och därmed på el, samt på jordbruksprodukter i samband med Ukrainakriget.

Det är stora likheter med mitten av 1970-talet. Även då sköljde en internationell prisstegringsvåg – delvis orsakad av höjda oljepriser efter arabländernas oljeembargo mot västvärlden efter Yom Kippur-kriget 1973 – in över Sverige. Det blev inledningen till två decennier av upprepade kriser med pris- och löneinflation, devalveringar och ekonomisk stagnation.

Löneökningarna avgörande

Kan det gå lika illa nu? En vanlig bedömning är att inflationen under nästa år sjunker tillbaka mot inflationsmålet på 2 procent i takt med att energi- och livsmedelspriser stabiliseras.³ Men avgörande blir vad som händer med lönerna. Det finns därför skäl att se närmare på deras roll för inflationen på 1970-talet och att diskutera förutsättningarna för att något liknande inte ska ske igen.

Från att 1970–73 ha legat runt 6–7 procent steg konsumentprisernas ökningstakt 1974 till cirka 10 procent, främst beroende på en stor importprisuppgång.⁴ Men av ännu större betydelse för lönebildningen var förmodligen att den internationella inflationen också drog upp näringslivets förädlingsvärdepris, alltså priset på det förädlingsvärde som i produktionsprocessen tillförs värdet av använda insatsvaror. Ett högre förädlingsvärdepris innebär, allt annat lika, ett större produktionsvärde att dela mellan löner och vinster.

☞ Inflationen från mitten av 1970-talet hölls igång av höga inflationsförväntningar.

I industrin ökade förädlingsvärdepriset 1974 med cirka 20 procent. I jämförelse med det var ettårsavtalet som då slöts modest: löneökningar på runt 5 procent. Det innebar en kraftig vinstuppgång. Den skapade ett utrymme för stora löneökningar i de lokala förhandlingarna på företagen. Det berättades på den tiden historier om hur lokala ombudsmän ringde in till LO centralt för att få råd om vad de skulle göra när de begärt tre procent i extra lokala lönelyft men företaget insisterat på det dubbla.

Följden blev en löneglidning på mer än 7 procent. Eftersom inte alla fick del av den kom lönerelationer att rubbas. Det bäddade för höga avtalade löneökningar i tvåårsavtalet för 1975–76. De årliga lönekostnadsökningarna landade bara lite under 20 procent per år.⁵ Sverige fastnade i en inflationsspiral som drev upp löner och priser i förhållande till utlandet och därmed försvagade konkurrenskraften. Den fick flera gånger återställas genom devalveringar som bara bidrog till att hålla igång inflationen: konsumentpriserna steg 1974–91 med i genomsnitt 8,7 procent per år.

Varför gick utvecklingen över styr?

Det går att peka på flera bidragande orsaker till att utvecklingen på 1970-talet gick över styr:

- Penningpolitiken var låst av målet om *fast växelkurs* (mot en valutakorg). Räntepolitiken kunde därför inte användas för att bekämpa inflationen. De förslag som ekonomer framförde om att revalvera kronan för att stänga ute den utländska inflationen avvisades av regering och Riksbank.⁶
- *Finanspolitiken* var alltför *expansiv*, med tillfällig momssänkning 1974 och stora stöd till företagen för lagerproduktion. Det fanns en oro för att höjda oljepriser skulle leda till kraftigt minskande efterfrågan när realinkomsterna sjönk, men man missade att även utbudet – potentiell BNP – hölls tillbaka av den dyrare oljan. Man trodde att det var stora negativa BNP-gap i ekonomin när så inte var fallet därför att både faktisk och potentiell BNP sjönk. Därför blev stimulanspolitiken inflationsdrivande.
- Det var *bristande samordning av löneavtalen* mellan privatanställda arbetare, privatanställda tjänstemän och offentliganställda. Tidigare hade LO och Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) styrt löneavtalen i hela ekonomin. Men det var inte längre möjligt när privatanställda tjänstemän och offentliganställda blivit allt fler. Centraliseringen av avtalsrörelserna kunde inte längre upprätthållas: i stället konkurrerade de olika löntagarkollektiven om att få så höga löneökningar som möjligt.

Inflationen från mitten av 1970-talet hölls igång av höga *inflationförväntningar*. När löntagarna förväntade sig stora prisstegringar försökte de i förväg kompensera sig genom stora löneökningar. Men när löneökningarna blev höga måste företagen höja sina priser kraftigt. Eftersom det då dominerande keynesianska paradigmet föreskrev att det i alla lägen var statsmakternas uppgift att garantera full sysselsättning, förväntade sig alla att den ekonomiska politiken skulle förhindra att även inflationsdrivande löne- och prisökningar ledde till sjunkande vinster och högre arbetslöshet.

Bättre utgångsläge idag

Förutsättningarna för att inflationen inte ska förbli hög är i flera avseenden mycket bättre nu än på 1970-talet.

- Riksbanken har gjorts mer självständig från det politiska systemet och har ett tydligt överordnat mål om låg inflation. Inflationsmålet framstår fortfarande som trovärdigt: på fem års sikt är inflationsförväntningarna hos både fack och arbetsgivare nära 2-procentsmålet.⁷ Man räknar alltså antingen med att inflationen ska sjunka tillbaka av sig självt eller att Riksbanken annars höjer räntan tillräckligt för att få ner prisstegringarna igen.

- 1970-talets erfarenheter har satt djupa spår hos parterna på arbetsmarknaden. Det verkar finnas en betydande facklig enighet om att inte försöka kompensera sig för prisstegringarna trots att det i år väntas bli en reallönesänkning på över 5 procent. Industrins märkessättning innebär vidare en samordning som inte fanns på 1970-talet.⁸ Dessutom är facken idag svagare än på 1970-talet därför att organisationsgraden sjunkit betydligt. Industrifackens förhandlingsbud på 4,4 procent är modest i förhållande till inflationen särskilt om man beaktar att det rimligen formulerats med väl tilltagen prutmán.
- Under de senaste decennierna har löneglidningen varit mycket lägre än tidigare: oftast under 1 procent per år.⁹

Men det finns orosmoln.

Diskussionen har fokuserat på de höga konsumentprisökningarna. Det har uppmärksamrats mindre att producentpriserna också stiger snabbt. Näringslivets förädlingsvärdepris väntas i år öka med så mycket som sex procent.¹⁰ Det bidrar till att bruttovinsternas andel av förädlingsvärdet tycks öka ordentligt i år och hamna betydligt över ett historiskt genomsnitt.

Vinstuppgången i den internationellt konkurrensutsatta sektorn har förstärkts av det senaste årets fall för kronan, även om den på senare tid stigit i värde igen. Krondeprecieringen har ökat på såväl import- som exportprisstegringarna. I det avseendet skiljer sig läget nu från det i mitten av 1970-talet. Inledningsvis var då inflationen enbart importerad. Nu har den svaga kronan adderat ytterligare inflationsimpulser till det.

” Det kan behövas större räntehöjningar än enligt de flesta prognoser.

Arbetsmarknadens parter har ett avvägningsproblem. Höga avtalade löneökningar skulle späda på inflationen. Det gäller inte minst med de spänningar som finns på arbetsmarknaden. Långsiktigt behövs höjda relativlöner i delar av offentligt finansierad verksamhet för att trygga personalförsörjningen. Det är oklart hur märkessättningen ska hantera detta i nuvarande läge.

Men alltför låga löneökningar i de centrala avtalen kan också vara problematiska.¹¹ Om löntagarna uppfattar att reallönerna sjunker alltför mycket samtidigt som företagsvinsterna ökar kraftigt kan det byggas upp ett tryck på både stora löneyft i lokala förhandlingar och höga avtal längre fram. Det skulle kunna bli en process där det först blir stor löneglidning och höga löneökningar i sifferlösa avtal för vissa grupper som sedan utlöser kraftiga avtalade löneökningar när facken vill rätta till förskjutningarna i lönerelationerna.

Ekonomisk politik mellan två risker

Den ekonomiska politiken måste kryssa mellan två risker. Å ena sidan kan en otillräckligt stram politik leda till att inflationsförväntningarna mister sin förankring och håller kvar inflationen på en hög nivå. Å andra sidan skulle en mycket stram politik bidra till onödig arbetslöshet om inflationen ändå skulle ha fallit tillbaka av sig själv när utbudsstörningarna upphör.

Osäkerheten om den geopolitiska utvecklingen gör valet svårt. Men jag tror att det är farligare om politiken visar sig ha varit otillräckligt stram än om den visar sig ha varit för kraftfull.

Vi vet från många länder att kostnaderna för att dämpa en inflation som bitit sig fast på en hög nivå är mycket stora. En riskminimeringsstrategi bör därför vara inriktad på att minska sannolikheten för en sådan utveckling.

Det kan behövas större räntehöjningar än enligt de flesta prognoser. Man bör då särskilt beakta inflationsriskerna med en svag krona.¹² Det vore vidare olyckligt om den penningpolitiska åtstramningen motverkas av finanspolitiken. Dess fokus bör begränsas till att motverka stora realinkomstfall för främst låginkomstgrupper och åtgärder som stöd för korttidsarbete om konjunktturnedgången hotar att leda till stora sysselsättningsminskningar.

Enligt min mening är regeringens just lagda budgetproposition visserligen i sig svagt åtstramande, men i kombination med de aviserade elprisstöden blir ändå den samlade effekten onödigt expansiv.

NOTER

1. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/priser-och-konsumtion/konsumentprisindex/konsumentprisindex-kpi/pong/statistiknyhet/konsumentprisindex-kpi-september-2022/>.
2. Penningpolitisk rapport, september 2022, Riksbanken, <https://www.riksbank.se/sv/penningpolitik/penningpolitisk-rapport/2022/penningpolitisk-rapport-september-2022/>.
3. Se till exempel Penningpolitisk rapport, september 2022, Riksbanken och Konjunkturläget, september 2022, Konjunkturinstitutet, <https://www.konj.se/publikationer/konjunkturlaget/konjunkturlaget/2022-09-28-lagkonjunkturen-star-for-dorren.html#files>.
4. 1970-talsinflationen beskrivs i till exempel Lars Calmfors, "Lärdomar av kostnadskrisen", Ekonomisk Debatt 1979:8; Barry Bosworth och Robert Lawrence, "Adjusting to Slower Economic Growth: The Domestic Economy", i Barry Bosworth och Alice Rivlin (red.), The Swedish Economy, Brookings Institution 1987 och Lars Calmfors, Mellan forskning och politik: 50 år av samhällsdebatt, Ekerlids förlag 2021.
5. Till lönekostnadsökningarna bidrog också kraftiga höjningar av arbetsgivaravgifterna för att finansiera minskade marginalsatser för medelinkomsttagare (enligt de så kallade Hagaöverenskommelserna mellan Socialdemokraterna, Centern och Folkpartiet).
6. Se Lars Calmfors och Erik Lundberg, Inflation och arbetslöshet, SNS 1974 och Lars Calmfors, Nils Lundgren, Lars Matthiessen och Allan Nordin, Den onödiga inflationen, Trygg-Hansa 1976.
7. <https://www.kantarsifo.se/erbjudande/prospera/inflation-expectations>.
8. Angående industrins märkessättning se till exempel Lars Calmfors, Simon Ek, Ann-Sofie Kolm och Per Skedinger, Kollektivavtal och lönebildning i en ny tid, Dialogos 2019 och Medlingsinstitutet, årsrapport 2021, <https://www.mi.se/publikationer/arsrapport-for-2021/>.
9. Löner i Sverige och internationellt, oktober 2022, Medlingsinstitutet, <https://www.mi.se/publikationer/loner-i-sverige-och-internationellt/>.
10. Lönebildningsrapporten 2022, Konjunkturinstitutet.
11. Enligt empiriska skattningar i Lars Calmfors, Simon Ek, Ann-Sofie Kolm och Per Skedinger, Kollektivavtal och lönebildning i en ny tid, Dialogos 2019 innebär 1 procentenhets högre inflation 0,2–0,3 procentenheters högre löneglidning. Effekten av 1 procentenhets lägre avtalad löneökning är av samma storleksordning.
12. Se Sven Hegelund, "Riksbanken måste snabbt höja räntan för att stoppa inflationen", 8/8-2022, Dagens Nyheter som argumenterar för större räntehöjningar i Sverige än utomlands för att få kronan att appreciera.

seniorforskare vid Institutet för Näringslivsforskning.

Webblänk till artikeln:

<https://kvartal.se/artiklar/vart-ar-inflationen-pa-vag/>